

AKO SA PODELIŤ O VAJÍČKO

Bonny Reichert

Skutočný príbeh o hlade, láske a hojnosti

**AKO SA
PODELIŤ
O VAJÍČKO**

Bonny Reichert

AKO SA PODELIŤ O VAJÍČKO

Skutočný príbeh o hlade,
láske a hojnosti

 PETIT PRESS

Copyright © Bonny Reichert 2025
Translation © Jana Vlašičová 2025
Slovak edition © Petit Press, a. s., 2025

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy nesmie
byť akýmkoľvek spôsobom šírená bez predchádzajúceho
písomného súhlasu majiteľa práv.

ISBN 978-80-559-1047-5

Pre otca, konečne

„Je to temné, pretože sa príliš snažíš. S ľahkosťou, moja malá, s ľahkosťou. Musíš sa naučiť všetko robiť s ľahkosťou. Myslieť s ľahkosťou, konať s ľahkosťou, cítiť s ľahkosťou. Áno, aj cítiť s ľahkosťou, napriek tomu, že tvoje city sú hlboké.“

ALDOUS HUXLEY

Príde si dvoch chlapcov, v skutočnosti pripomínajúcich skôr kostlivcov, potulujúcich sa po nemeckom vidieku. Jeden má štrnásť rokov, druhý je o čosi starší. Je jar 1945 a už tri roky toho veľa nezjedli – teda až na šupky zo zemiakov a kávovú usadeninu. Klopú na jedny dvere za druhými, kým nenájdu gazdu ochotného sa s nimi aspoň o čosi podeliť. Prinesie im jedno hnedé vajíčko. Jediné vajíčko pre dvoch vyhladovaných chlapcov – môjho otca a jeho bratranca Abea.

Deň pred tým, ako sa im podarilo vyžobrať vajíčko, sa schovávali v senníku. Bolo to presne 7. mája. Chlapci cez deravú strechu začuli lietadlá; nevedeli o tom, ale brány koncentračných táborov v celej Európe sa konečne otvorili. Vojaci zodpovední za stráženie čoraz menšej pracovnej skupiny, do ktorej patrili aj otec, utekali z táborov. Utekali pred Rusmi, utekali pred Američanmi, utekali pred zatknutím a smrťou – a svojich väzňov brali so sebou. Jednotky SS nechceli, aby Židia rozprávali o všetkom, čo im v táboroch robili, a nemecká vojnová mašinéria sa až do úplného konca spoliehala na oddanosť členov týchto jednotiek. Otcov pochod sa začal v meste Gliwice. Nachádzal sa tam pobočný tábor koncentračného tábora Auschwitz, kde musel holými rukami, na vychudnutých pleciach, nosiť železničné podvaly.

Vojaci našli každý deň nejakého gazdu, ktorý skupinu na niekoľko hodín ukryl, no ráno znova pokračovali v úteku aj so všetkými väzňami, ktorí prežili noc. Väzni často spávali pod

holým nebom na poli, ale v tú konkrétnu noc sa otcovi a jeho bratancovi podarilo vklízuť do senníka. Vyšplhali sa po rebríku do priestoru pod strechou a rebrík vytiahli nahor.

„Raus, raus,“ kričali ráno vojaci. Bol to ich štandardný „pozdrav“, ktorým vážňom prikazovali, aby okamžite vyšli von, inak ich zastrelia. Otec a Abe sa ani nepohli. Tak ako vždy, aj vtedy vojaci vážňov spočítali. Dvaja chýbali. Zamierili do senníka a vidlami bodali do sena. Chlapci nevyšli z úkrytu a oceľové zuby vidiel ich neodhalili.

Keď znovu začuli hlasy, bolo už ďalšie ráno – aspoň tak sa otec domnieva. Volali: „Raus! Vyjdite von! Chceme vám pomôcť!“ Po piatich rokoch plných tyranie a hrôz im však chlapci neverili a zostali v úkryte. Vybehli von zo senníka až vo chvíli, keď sa ozvala angličtina. Vonku zbadali džíp s bielou hviezdou. V poli nestáli esesáci, ale americkí vojaci. Nemci sa práve vzdali a Američania prečesávali vidiek – hľadali tých, ktorým sa podarilo prežiť. Čo si z tohto momentu oslobodenia po osemdesiatich rokoch pamätá môj otec? To, čo jedol! „Bol som veľmi hladný, ale jediné jedlo, ktoré tam mali, bol veľký hrniec akejsi zelenej omáčky,“ povedal. „A ja som ju jedol a jedol, až kým mi neprišlo zle.“

KEĎ VÁM OTEC ROZPRÁVA takéto zážitky, a náhodou sa z vás stane spisovateľka, dobre viete, čo by ste mali urobiť. Vždy som chcela napísať knihu o otcovi, rozpovedať jeho neuveriteľný príbeh. Zachytiť pre budúce generácie príhody človeka, ktorý prežil holokaust, akoby nebola len moja úloha, ale aj moja povinnosť. Moje privilegium. Napriek tomu sa vždy našiel dôvod, prečo som sa do toho nepustila. „Kedy začneme písať tú knihu?“ vypytoval sa otec.

„Čoskoro, otec. Čoskoro.“

Môj otec je šarmantný muž s dobrými presvedčovacími schopnosťami. Nízky, príťažlivý, vrúcny, usmievavý a na lícach

má jamky. Každý si ho hneď zapamätá. „Pozdrav odo mňa otca,“ neustále počúvam od svojich priateľov. „Ja tvojho otca proste milujem.“ Vyžaruje z neho sila, optimizmus, láska k životu. Je to presne ten typ človeka, ktorého nechcete sklamať.

Veľmi som sa snažila svoju úlohu splniť, ale akosi som si na písanie nikdy nevedela nájsť čas. Najprv som bola príliš mladá. Potom ma zamestnávalo štúdium na univerzite. Neskôr prišli deti – jedno, druhé, tretie – a úplne ma vyťažili. Keď boli deti väčšie, pohltila ma práca. A potom nás už začal tlačiť čas. Otec mal šesťdesiat, sedemdesiatpäť.

Kedykoľvek sa niekto z rodiny opýtal: „Ešte stále nepíšeš tú knihu?“ premkol ma pocit viny a okamžite som zmenila tému.

Zopárkrát sme si k tomu s otcom sadli. Vedela som, čo sa mu prihodilo, ale nemala som všetky fakty a detaily, ktoré by som na knihu potrebovala. Bol by mi všetko otvorene porozprával, ale boli veci, ktoré som z jeho úst jednoducho ani nechcela počuť.

Pravda je, že som písanie neodkladala pre nedostatok času, ale zo strachu. Odkedy som bola dosť veľká, aby som pochopila, čo holokaust vlastne bol, pocítila som nevoľnosť, len čo to slovo niekto vyslovil. Vojaci, rozzúrené psy, plynové komory, komíny, z ktorých vychádzal dym pochádzajúci z ľudských tiel. Samotná skutočnosť, že sa niečo také dialo, je pre mňa hrôzostrašná; a to, že môj otec toto peklo zažil, som nedokázala spracovať.

TEN CHLAPEC ZO SENNÍKA má dnes deväťdesiatštyri rokov. Čakala som do poslednej možnej chvíle a napriek tomu kniha, ktorú držíte v rukách, nie je tá, ktorú som mala za úlohu napísať. Pôvodne som mala otvorene rozpovedať príbeh človeka, ktorý prežil holokaust. Táto kniha však mapuje ešte aj iný príbeh. Nejde v ňom o život a nie je nevyhnutne jedinečný. Je to môj príbeh – príbeh dcéry, ktorá sa snaží zistiť, kým sa v tieni kohosi oveľa významnejšieho stala.

Opakovane som si kládla otázku: Stoja vôbec za zmienku všetky tie malichernosti v mojom živote v porovnaní s tým všetkým, čo videl a zažil môj otec? Ak mám povedať pravdu, ešte stále nepoznám odpoveď, ale uvedomila som si, že toto je jediný príbeh, ktorý dokážem rozpovedať, toto je jediná optika, ktorou sa na to všetko dokážem pozerieť.

KNIHA, KTORÚ SA CHYSTÁTE prečítať, je príbehom o hlade, smútku a láske. Spája, čo sa stalo otcovi, s tým, čím som si prešla ja; je portrétom rodiča a dieťaťa, otca a dcéry. Tento príbeh je zároveň prostý, ale aj veľkolepý, plný kontrastov. A keďže ide o moju rodinu, je to príbeh o jedle – o opulentných, ale aj úplne bežných jedlách; pokrmoch, ktoré sú jednoduché, ale aj komplikované, skromné, ale tiež plné hojnosti. Jednoducho príbeh o jedle, ktoré má veľa významov.

Ako sa dcéra vyrovná so svojimi privilégiami, keď jej otca obrali o základné práva? Ako môže prestrieť stôl a zaplniť ho množstvom jedla, keď jej predkovia považovali za šťastie, ak sa mohli podeliť o jediné vajíčko? Tento príbeh nie je len o živobytí, je aj o rodine, ktorá o všetko prišla, no zakaždým sa jej podarilo postaviť na nohy – a vždy v tom zohrávalo úlohu jedlo.

PRVÁ ČASŤ

Varšava

2015

Boršč

Boli sme veľmi hladní. V jedno upršané stredajšie popoludnie sme sa úzkymi cestičkami vzdalovali od cintorína v sivej škodovke našej sprievodkyne. Neskutočne sme sa vliekli a každú chvíľu sme stáli. Sedela som vzadu, z jednej strany sa na mňa tlačila sestra Julie, z druhej otec. Vrátilo ma to v spomienkach do detstva – bolo mi teplo a pociťovala som nevoľnosť.

„Ak niečo okamžite nezjem, odpadnem,“ ozvala sa mama z predného sedadla. So sestrou sme sa pozreli do svojich mobilov. Prešvihli sme čas obeda a poobede bývajú reštaurácie zatvorené. A prečo nám vlastne Ewa nezarezervovala stôl v nejakej reštaurácii? Veď je našou sprievodkyňou po Varšave a čo môže byť dôležitejšie, ako zasýtiť hladných ľudí, ktorí sú od vás v cudzom meste úplne závislí?

„Dobre, tak tu.“ Eva odbočila doprava a dvoma kolesami auta vyšla na chodník. Zatiahla ručnú brzdu. Auto sa nebezpečne naklonilo.

„Kde to sme?“ spýtala som sa.

„Uvidíte.“

Julie otvorila dvere a vystúpila z auta, aby pomohla mame. Vyštverala som sa za ňou, odľahlo mi, že stojím nohami pevne na zemi. Pomohla som vystúpiť otcovi – podala som mu ruku a o chvíľu stál na chodníku aj on. Prestalo pršať a strieborné vlasy mu v ostrom júnovom svetle žiarili. Pod tmavomodrou golfovou bundou sa mu črtalo brucho. V osemdesiatich štyroch rokoch síce nebol úplne najštíhlejší, ale keď sme kráčali

za Ewou, Julie a mamou k schátranej tehlovej budove, pohyboval sa veľmi svižne.

Prešli sme popod klenutú bránu a cez zaprášené čierne závesy. Ocitli sme sa na prahu reštaurácie s tlmeným osvetlením. Miestnosť zaplnili stoly a ošúchané stoličky – všetky do jednej prázdne.

Do pekla. Naša rodina nebola zvyknutá jeť v prázdnych podnikoch. Po živote strávenom v reštauračnom biznise otec takéto reštaurácie z duše neznášal. Žiadni zákazníci znamenajú žiadne peniaze a to je depresívna predstava, aj keď práve nepatríte medzi ľudí s prázdnuou peňaženkou. Za sebou som však počula len prerývané dýchanie. Obrátila som sa a zistila som, že otec sa obzerá okolo seba.

„Oci?“

„Je to tu pekné. Sadnime si.“

„Ale veď sa rozhliadni. Je tu...“

„Tam.“ Ewa, ešte stále v role sprievodkyne, ukázala na doškriabaný drevený stôl a kývla na naličenú blondínu za barom. Tá odložila cigaretu do popolníka a došuchtala sa k nám s jedálnymi lístkami. Vzduch bol modrý od dymu. Dotkla som sa pravého spánku, pulzovala mi tam malá žilka.

Bola som presvedčená, že jedlo bude príšerné, takže som sa ani neunúvala dešifrovať poľské názvy. Oproti mne sedela mama – drobná a bledá, ešte stále zababušená v šále. Chcela som si objednať kávu, ale čašníčka sa rozprávala iba s Ewou, ktorá sedela vedľa Julie na opačnej strane stola, a potom zmizla.

AKO SOM SA SEM dostala? Nikdy v živote som neplánovala vstúpiť na poľské územie. Áno, môj otec sa tu narodil, ale pre mňa Poľsko vždy znamenalo len hladujúce geto, vlak do pekla. Celých štyridsaťšesť rokov môjho života mi otec cestu do

Poľska zakazoval a ja som bola šťastná, že to tak je. „Nech tam chodia ľudia, ktorí nevedia, čo sa tam stalo,“ hovorieval, keď moji priatelia cestovali do Európy na vzdelávacie zájazdy zamerané na holokaust. „Ja som si toho vytrpel dosť, ty nemusíš.“

Stačil však jediný telefonát a otec neuveriteľne rýchlo zmenil názor. Pred dvomi týždňami mu zavolala vzdialená príbuzná, že vo Varšave objavili hrob jeho rodiny. „Musím ho vidieť,“ vyhlásil otec.

Všetko by bolo iné, keby ten telefonát prišiel skôr, ako sa mame začala zhoršovať pamäť. „Poľsko?“ Pri takom návrhu by sa kedysi rozosmiala. Obľubovala totiž, vlastne to platilo pre oboch mojich rodičov, pekné a príjemné miesta. Mizéria nebola ich štýl. A napriek tomu sme do Poľska cestovali. Hlava ma rozbolela ešte viac, a tak som zavrela oči.

NA CINTORÍN SME ŠLI Z HOTELA hneď po raňajkách. Bolo vlhké jarné počasie, a tak sme sa dobre zababušili. Po Okopowej ulici premávali autobusy, chodník bol plný študentov z neďalekej školy, ale náhrobné kamene za železnou bránou cintorína obklopovalo až ohlušujúce ticho.

„Musím nájsť šomera,“ povedala Ewa, ktorej krátke červené vlasy v tom vlhku skučeraveli. Hebrejské slovo z jej úst vyznievalo zvláštne. „Volá sa Szpilman. On jediný vie, kde je ktorý hrob.“

Správcu sme našli zhrbeného nad starým počítačom v prázdnej miestnosti so špinavou dlážkou. Bol mladší, ako som očakávala, na hlave mal jarmulku a na očiach okuliare s tenkými kovovými rámikmi. Keď sme sa nahrnuli do jeho kancelárie, Ewa pokynula hlavou na otca a ten vybral z vrečka nohavic rolku zlotých. Podobne ako hlavní čašníci v reštauráciách na Floride, aj Szpilman schoval peniaze v dlani bez toho, aby zdvihol zrak.

KEDYSI TVORILI VARŠAVSKÍ ŽIDIA tretinu obyvateľov mesta, to však už dávno neplatilo – ich domy a celé štvrte zrovnali so zemou. Ani Ewa presne nevedela, ako sa podarilo tento starobylý cintorín zachovať, no úprimne povedané, ani ma to nezaujímalo. Naša rodina pochádzala z mestečka Pabianice neďaleko Lodže, nie z Varšavy. Otcov otec zomrel v Pabianiciach ešte pred vojnou a jeho mama, sestry a takmer všetky jeho tety, ujovia, bratranci, sesternice a vzdialenejšia rodina zomreli v pabianickom gete, lodžskom gete, v koncentračnom tábore Auschwitz-Birkenau alebo niekde na ceste medzi týmito miestami. Žiadne cintoríny ani hroby. Absolútne vyhladenie. Tak či ten hrob bol?

„Vyhľáskujte mi meno, prosím,“ povedal Szpilman po anglicky so silným prízvukom.

„R-o-t-h-b-l-a-t,“ povedala Julie. Bolo to meno otcovej mamy za slobodna.

Szpilman stlačil zopár klávesov na počítači. „Sektor 47, rad 7, číslo 36.“ Vstal spoza starého stola a vybral sa k hlavnej uličke cintorína. Náhlila som sa za ním. Julie vzala mamu pod pazuchu, otec kráčal sám, spod bielych poltopánok mu odffkali kamienky.

Keď Szpilman odbočil z hlavnej uličky, pokračovala som za ním cestičkou pomedzi krovie. Snažila som sa vyhýbať koreňom stromov, mlákam a blatu. Ostatní za nami zaostávali.

„Dobre,“ povedal a náhle zastal.

Náhrobníky boli obrovské a stáli tak natesno, až sa takmer prekrývali. Z opadaných listov kde-tu vytrčalo papradie. Hlavou mi prebehla myšlienka na moje deti doma. Na tomto mieste by sa dobre hľadali žaby.

Szpilman ukázal na zdobený kameň, takmer rovnako vysoký ako ja. Po bokoch mal stĺpy a jeho vrch bol klenutý. Bol sivý a na spodku obrastený machom. Prešla som prstami po

vyrytých hebrejských písmenách a vyslovila som napísané meno: שלמה ראטבלאט. Pichlo ma v hrudi. „Otec,“ zakričala som. „Našli sme. Je to tu!“

Prišiel a postavil sa vedľa mňa. Tvár mal tesne pri náhrobnom kameni. „Shlomo Rothblat,“ povedal pomaly a potom to zopakoval. „Vidiš?“ zašepkal a konečne sa ku mne otočil. Mal v očiach slzy. „Moje meno vytesané do tohto starého kusa kameňa.“

TAK AKO MNOHOKRÁT PREDTÝM, otec dobre urobil, keď uveril sesterniciným slovám. Jeho mama sa narodila vo Varšave, na tento fakt som v tieni iných hrozných vecí úplne zabudla, a tento storočný hrob patrila jej otcovi. Shlomo Rothblat nebol žiadny tajuplný cudzinec. Bol to otcov starý otec a môj prastarý otec, dôležitý člen židovskej komunity, obľúbený učenec, ktorý zomrel skôr, ako sa môj otec narodil. Otcovi po ňom dokonca dali meno. Shlomo je skrátaná verzia mena Solomon, ktoré si otec po príchode do Kanady skrátil na Saul.

Otec sa zaradoval, triumfálne zdvihol ruky nad hlavu a začal tancovať. Mama a Julie podišli k nám, pochytili sme sa spolu za ruky a spontánne sme začali tancovať tradičný židovský tanec, vďační za takýto nečakaný, nádherný moment.

NAPRIEK RADOSTNÉMU OBJAVU SOM toho už mala dosť. Pozrela som sa na mamu, počúchala som si spánky, skontrolovala som čas. Podarilo sa nám splniť cieľ, pre ktorý sme do Varšavy prišli, a pokiaľ išlo o mňa, bol najvyšší čas ísť domov. Ako dlho ešte budeme sedieť v tejto príšernej reštaurácii?

Čašníčka sa vrátila a priniesla malé tanieriky s nakladanými uhorkami, mrkvou a karfiolom aj tanier s nakrájanou salámou so zrnami tuku. Pred otca položila nahrubo nakrájaný čierny chlieb s niekoľkými kúskami masla a malou kôpkou

morskej soli na kraji. Otec si kúsok vzal a ovoňal ho; toto gesto som videla nespočetnekrát.

Uvoľnila som sa. Aj keby nám ako ďalší chod priniesli vyprážané konské mäso alebo poľskú vojenskú čižmu, ktorú dali zamraziť ešte za vojny, bolo jasné, že hladní nezostaneme. Mama si pritiahla tanierik s nakladanou zeleninou a prstami s dokonalou manikúrou si vzala kúsok mrkvy. Ewa a Julie odjedali zo salámy. Otec mi podal krajec chleba nahrubo natretý maslom a posypáný soľou. Ďalší podal mame. V tichosti sme všetko zlupli.

Potom nám čašníčka doniesla podlhovastú misu s niekoľkými oddelenými časťami. V jednej boli nakrájané uhorky, v druhej varené zemiaky, v tretej na kocky nakrájaná cvikla, v štvртеj kyslá smotana a v poslednej čosi zelené. Nakrájaný kôpor?

Vrátila sa – už trochu rýchlejšie – a na veľkej tácke niesla päť keramickými misiek. Za ňou kráčal kuchár v saku, ktoré bolo kedysi biele. Keď predo mňa dával misku, zadržala som dych.

„Dziękuję,“ použila som jedno z dvoch poľských slov, ktoré som sa naučila.

Uklonil sa a cúvol.

Nakukla som do misky, pripravená na nejakú kašu či kus masťného mäsa. Namiesto toho som v nej objavila vývar taký číry, že sa v ňom odrážala moja tvár. Miska bola na dotyk studená, tekutina vnútri mala tmavočervenú farbu. Sklonila som sa nad misku a vdýchla vôňu pripomínajúcu vlhkú zeminu. Voňala ako korene – moje korene.

Žid pochádzajúci z Poľska je Žid, nie je Poliak – tak ma to vždy učili. Napriek tomu som presne vedela, čo mám robiť. Pridala som do vývaru niekoľko kúskov zemiakov, za naberačku uho riok, trochu kyslej smotany. Potom som ho posypala kôprom. Pozrela som sa na otca. Jeho miska bola plná všetkých príloh. Kývol na čašníčku, aby prišla k nemu. „Mohli by ste nám doniesť viac kyslej smotany, prosím?“

AKO SA PODELIŤ O VAJÍČKO

Vzala som do ruky ošúchanú lyžicu a prešla ňou cez obláčik kyslej smotany až do vínovočerveného vývaru pod ňou. Keď som si boršč vložila do úst, pocítila som chuť, ktorá bola sladká, kyslá a poctivá. Tá chuť bola plná života.

ONEDLHO MA NA LETISKU V TORONTE objal môj manžel Michael. „Už nikdy sa do Poľska nevrátim,“ povedala som mu.

„Nemusíš,“ odvetil.

Ani som nevedela, akú to jedlo malo moc. Vtedy ešte nie. Neuvedomovala som si, že obyčajná miska boršču dokáže zmeniť úplne všetko.